

УДК 347.77(477)

А.В. Чукаєва,
кандидат юридичних наук

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО ТА ОРГАНІЗАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОХОРОНИ ПРАВ НА ОБ'ЄКТИ ПРОМИСЛОВОЇ ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ

Статтю присвячено дослідженню правового та організаційного забезпечення охорони прав на об'єкти промислової власності в Україні. Акцентовано увагу на тому, що адміністративно-правове забезпечення прав на об'єкти промислової власності передбачає, насамперед, регулювання нормами адміністративного права суспільних відносин, що виникають у процесі реалізації прав на об'єкти промислової власності, і вплив на них передбачених у законодавстві елементів.

Ключові слова: об'єкти промислової власності, правове забезпечення, адміністративно-правова охорона.

Статья посвящена исследованию правового и организационного обеспечения охраны прав на объекты промышленной собственности в Украине. Акцентируется внимание на том, что административно-правовое обеспечение прав на объекты промышленной собственности предусматривает, прежде всего, регулирование нормами административного права общественных отношений, возникающих в процессе реализации прав на объекты промышленной собственности, и влияние на них предусмотренных законодательством элементов.

Ключевые слова: объекты промышленной собственности, правовое обеспечение, административно-правовая охрана.

Paper deals with legal and organizational support of the rights to industrial property in Ukraine. An attention is focused on the fact that administrative and legal support of the rights to industrial property provides, first of all, regulation by the norms of administrative law, arising in the implementation of rights to industrial property as well as the effects of statutory elements.

Keywords: industrial property rights, legal support, administrative and legal protection.

Нині гостро постає питання про необхідність посилення ролі держави в охороні такого національного багатства, як промислова власність, що переважно належить приватним особам, але через залучення до економічного обігу безпосередньо забезпечує загальнонаціональні інтереси. Адже через значну кількість порушень, зловживань при використанні винаходів, торговельних марок, промислових зразків тощо Україна втрачає інтелектуальні ресурси та зазнає величезних економічних збитків [10, с. 80]. Звідси *актуальність* і значущість проблеми правового та організаційного забезпечення охорони прав на об'єкти промислової власності (далі – ОПВ), яка не може викликати сумнівів.

У результаті забезпечення охорони прав на ОПВ має створюватися і зберігатися стійкий безпечний стан реалізації прав на ОПВ, за якого відсутні різного роду (потенційні й реальні, внутрішні й зовнішні) загрози або створені протидії їм. Усе це здійснюється в процесі певної діяльності людей, насамперед управлінської.

Серцевиною забезпечення, його метою, слушно зауважує І.О. Іерусалімова, є саме правомірна реалізація правовідносин [9, с. 81].

Об'єктом управлінських стосунків, наголошував В.Б. Авер'янов, є забезпечення оптимальних організаційних умов спільної, комбінованої діяльності людей, спрямованої на досягнення певного загального результату [8, с. 17]. Право впливає на процес охорони прав на ОПВ вже самим фактом свого існування, підтримує належний рівень урегульованості та порядку всієї сукупності стосунків у сфері державної охорони прав на ОПВ. За допомогою правових норм забезпечується змістовність

управлінського впливу, взаємні зв'язки учасників управлінських стосунків, розподіл між ними завдань, повноважень та відповідальності в зазначеній сфері.

Правового регулювання загалом і адміністративно-правового зокрема зазнає не сам ОПВ, а суспільні відносини, що безпосередньо становлять привід його забезпечення.

Розглянемо більш докладно комплекс заходів правового регулювання та особливості їх використання у сфері охорони прав на ОПВ.

Для адміністративно-правового забезпечення прав на ОПВ важливим засобом виступає реалізація норм адміністративного права. Складовою адміністративно-правового забезпечення прав на ОПВ є гарантії їх реалізації, під якими розуміють умови, засоби, способи, які у повній мірі забезпечують здійснення всебічної охорони прав на ОПВ.

Об'єктом правової охорони промислової власності Паризька конвенція про охорону промислової власності 1883 р. визначає охоронний документ, а не самі ОПВ. Охоронним є документ, який видається у встановленому порядку уповноваженими на те державними органами, засвідчує й надає певні виключні права, а також зобов'язує суб'єкта суспільних відносин у сфері промислової власності нести певні обов'язки (наприклад, підтримувати патент, сплачувати обов'язкові платежі та ін.).

Норми ст. 1 Паризької конвенції про охорону промислової власності становлять вимоги щодо захисту ОПВ шляхом недопущення недобросовісної конкуренції у цій сфері.

Функція охорони та захисту прав власності суб'єктів прав на ОПВ базується на нормах Основного Закону України. Так, ст. 54 Конституції України визначає, що громадянам гарантується свобода наукової і технічної творчості. Відповідно до ст. 41 Конституції України кожен громадянин має право на результати своєї інтелектуальної, творчої діяльності, ніхто не може використовувати та поширювати їх без його згоди, за винятками, встановленими законом. А у ст. 13 Конституції України наголошено, що держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності і господарювання. Тобто, виступаючи гарантом реалізації законних прав, держава тим самим забезпечує виконання громадянами обов'язків, покладених на них державою. При цьому законодавство України надає громадянам, організаціям та іншим власникам промислової власності рівні умови для захисту права власності.

Окрему групу норм законодавства у сфері промислової власності становлять норми, які регулюють охорону і захист прав на ОПВ. Юридична охорона прав на ОПВ має комплексний характер і містить норми цивільного, господарського, адміністративного та інших галузей права. Відносини, які виникають до моменту одержання правової охорони, регулюються адміністративно-правовими засобами на підставі адміністративних норм, а ті, що на стадії використання ОПВ, – здебільшого нормами адміністративного, цивільного, цивільно-процесуального права.

Законодавство у сфері промислової власності, слушно зауважує М.К. Галянич, має свої характерні засоби та інструменти регулювання, які виявляються при визначенні ОПВ, відповідності кожного конкретного об'єкта нормативно закріпленим критеріям, статусу суб'єктів, формуванні правовідносин, способах визначення їх змісту [7, с. 103].

Загалом законодавство України, положення якого забезпечують охорону прав на ОПВ, становить досить складну систему, що умовно складається:

- із загальних норм (Конституція України, Цивільний кодекс України, Господарський кодекс України, Кримінальний кодекс України, Кодекс України про адміністративні правопорушення, Митний кодекс України, Цивільний процесуальний кодекс України, Господарський процесуальний кодекс України, Кримінальний процесуальний кодекс України, Кримінально-виконавчий кодекс України, Закон України “Про виконавче провадження”);

- спеціальних законів України з питань промислової власності (закони України “Про охорону прав на сорти рослин” від 21 квітня 1993 р. № 3116-XII; “Про охорону прав на винаходи і корисні моделі” від 15 грудня 1993 р. № 3687-XII; “Про охорону прав на знаки для товарів і послуг” від 15 грудня 1993 р. № 3689-XII; “Про охорону

прав на промислові зразки“ від 15 грудня 1993 р. № 3688-XII; “Про ратифікацію договору про закони щодо товарних знаків” від 12 жовтня 1995 р. № 380-ВР; “Про захист від недобросовісної конкуренції“ від 7 липня 1996 р. № 236-ВР; “Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем“ від 5 листопада 1997 р. № 621-ВР; “Про охорону прав на зазначення походження товарів“ від 16 червня 1999 р. № 752-XIV; Положення про представників у справах інтелектуальної власності (патентних повірених), затверджене Постановою Кабінету Міністрів України від 10 серпня 1994 р. № 545 та ін.);

- міжнародних договорів у сфері промислової власності (Паризька конвенція про охорону промислової власності, Договір Всесвітньої організації про патентне право та Інструкція до нього, Договір Всесвітньої організації інтелектуальної власності про закони щодо товарних знаків, Міжнародна конвенція про охорону нових сортів рослин та ін.);

- підзаконних нормативних актів (Кабінету Міністрів України, органів спеціальної компетенції та ін.).

Важливе місце у системі правового забезпечення охорони прав на ОПВ належить нормам адміністративного права, які стосуються, насамперед, повноважень державних органів на видачу охоронних документів. Вони використовують адміністративні методи:

- нормативний порядок отримання правової охорони;
- при визначенні категорій належності до ОПВ юридично значущих творинь.

Видання правових актів є найпоширенішою правовою формою адміністративно-правового регулювання охорони прав на ОПВ, яку розглядають як два самостійних елементи: 1) видання нормативних актів управління; 2) видання індивідуальних (ненормативних) актів управління [2, с. 122; 4, с. 219].

Правове забезпечення охорони прав на ОПВ за допомогою нормативних актів:

- вирішує загальні завдання охорони прав на ОПВ;

- визначає адміністративно-правовий статус, повноваження та відповідальність суб'єктів охорони прав на ОПВ (наприклад, Постанова Кабінету Міністрів України “Про створення Науково-дослідного інституту інтелектуальної власності” від 29 травня 2001 р. № 582);

- у необхідних випадках покладає спеціальні повноваження та обов'язки (скажімо, спеціальні обов'язки державного інспектора з питань інтелектуальної власності, окреслені Постановою Кабінету Міністрів України “Про затвердження Положення про державного інспектора з питань інтелектуальної власності Державної служби інтелектуальної власності“ від 17 травня 2002 р. № 674 зі змінами та доповненнями) ;

- здійснює правоохоронні функції управлінського характеру;

- передбачає юридичні гарантії адміністративно-правової охорони прав на ОПВ (наприклад, наказом Міністерства освіти і науки України від 15 вересня 2003 р. № 622 (зі змінами) при Державній службі створено Апеляційну палату для розгляду в адміністративному порядку заперечень проти рішень за заявками на винаходи, корисні моделі, промислові зразки, знаки для товарів і послуг, топографії інтегральних мікросхем і зазначення походження товарів);

- встановлює необхідні для забезпечення адміністративно-правової охорони прав на ОПВ обмеження і заборони та ін.

Формування збалансованої державної політики та ефективного проведення комплексу узгоджених заходів щодо охорони прав на ОПВ покладається на суб'єктів управління, яких об'єднує одна мета – забезпечення державної охорони промислової власності, для досягнення якої кожний із суб'єктів виконує певні функції. Сукупність суб'єктів, об'єднаних однією метою, можна визначити як систему забезпечення організаційно-правової охорони прав на ОПВ.

Адміністративно-правова охорона прав на ОПВ належить, зазначає В.В. Галунько, до спеціальної юрисдикційної форми охорони, здійснюваної суб'єктами державного управління (Державною службою інтелектуальної власності, ОВС України, Антимонопольним комітетом України та ін.) на основі та з виконанням зазначених вище законів України у таких основних формах:

- здійснюючи державну реєстрацію ОПВ та видання на них охоронних документів;
- застосовуючи до порушників режиму промислової власності засобів адміністративного примусу;
- у процесі адміністративного провадження за скаргами та заявами суб'єктів права на ОПВ [5, с. 262].

До організаційних форм забезпечення охорони прав на ОПВ, слушно зауважують В.Б. Авер'янов, А.І. Берлач, Ю.П. Битяк, слід віднести організаційні та матеріально-технічні заходи (дії) [8; 3; 1].

Організаційні заходи забезпечення у сфері охорони прав на ОПВ здійснюють суб'єкти управління у процесі щоденної управлінської діяльності і не потребують видання спеціальних правових актів.

Матеріально-технічні заходи забезпечення охорони прав на ОПВ забезпечують ефективність управлінської діяльності у цій сфері, але пов'язуються вже з веденням діловодства (видача документів, ведення державних реєстрів щодо ОПВ, надання витягів із реєстрів щодо чинності прав на ОПВ, обробка інформації, аналізи, статистична діяльність та ін.).

Процес адміністративно-правової охорони прав на ОПВ реалізується через конкретні організаційні способи державного впливу, що існують у правовій формі, до яких слід віднести:

- ідентифікацію та визнання ОПВ;
- реєстрацію ОПВ;
- видачу охоронного документа на ОПВ;
- забезпечення організаційно-правового режиму його правомірного використання.

За своєю суттю окреслені способи є системою спеціальних процедур, спрямованих на дослідження відповідності певного ОПВ його законодавчо закріпленим критеріям та ознакам, яким має відповідати охороноздатний ОПВ.

Основним способом охорони, запевняє П.М. Цибульков, є видача автору або іншому суб'єкту прав на ОПВ охоронного документа: патенту чи свідоцтва [11]. Його думку поділяє В.В. Галунько, вважаючи, що провідну роль у системі адміністративно-правової охорони прав на ОПВ щодо запобігання протиправним посяганням відіграють державна реєстрація ОПВ та видача на них охоронних документів [5, с. 306].

Адміністративно-правову охорону прав на ОПВ в Україні окресленими способами забезпечує Державна служба інтелектуальної власності України. Відповідно до ст. 3 Закону України "Про охорону права на винаходи і корисні моделі" від 15 грудня 1993 р. № 3687-ХІІ до повноважень Державної служби інтелектуальної власності України належить: приймання заявок, проведення їх експертизи, прийняття рішення щодо них; видача патентів на винаходи і корисні моделі, забезпечення їх державної реєстрації; забезпечення опублікування офіційних відомостей про винаходи і корисні моделі; прийняття в установленому порядку нормативно-правових актів; організація інформаційної та видавничої діяльності та ін.

Державна реєстрація права на винахід, корисну модель, промисловий зразок та інші ОПВ здійснюється залежно від виду власності на підставі рішення про видачу патенту в одному з реєстраторів Державної служби інтелектуальної власності України: Державному реєстрі патентів України на промислові зразки; Державному реєстрі патентів на винаходи; Державному реєстрі патентів на корисні моделі; Державному реєстрі патентів і деклараційних патентів України на секретні винаходи тощо.

Видачею охоронного документа на ОПВ держава посвідчує факт наявності ОПВ, права власності на нього, а також підтверджує характер відношення конкретного суб'єкта права (фізичну або юридичну особу) до певного ОПВ. Суб'єктами можуть бути не тільки автори, заявники, володільці охоронних документів, а й треті особи, в тому числі й правонаступники.

Таким чином, основним засобом адміністративно-правової охорони прав на ОПВ є надання в установленому порядку суб'єкту права промислової власності

Державною службою інтелектуальної власності охоронного документа, що засвідчує пріоритет, авторство і право власності на ОПВ.

Охоронний документ на ОПВ, наголошує М.К. Галянтич, може мати різні назви – патент, свідоцтво тощо. Так, для знаків для товарів і послуг, фірмових позначень, вказівок про походження або найменування місця походження видаються свідоцтва [6, с. 28].

Патентом, у широкому розумінні, вважають комплекс виключних прав на використання ОПВ, які держава гарантує патентовласнику (винахіднику або особі, якій винахідник передав виключні майнові права) на певний період часу в обмін на контрольоване та публічне розкриття патентовласником суттєвих ознак винаходу. У вузькому – патентом є охоронний документ, що засвідчує пріоритет, авторство і право власності на винахід (корисну модель).

Законотворець вирізняє патент на винахід, деклараційний патент на винахід, деклараційний патент на корисну модель, патент (деклараційний патент) на секретний винахід, деклараційний патент на секретну корисну модель.

Отже, патент – це документ, який засвідчує авторство на винахід та виключне право на використання його протягом певного строку, а також виключне право патентовласнику забороняти іншим порушувати патент, давати згоду на використання винаходу, передавати виключні майнові права на використання патенту.

Саме тому держава зацікавлена, аби окреслені права отримували лише ті ОПВ, що дійсно корисні, і лише ті заявники, які насправді створили ці ОПВ. Зазначеній меті слугує державна експертиза, у процесі якої встановлюють відповідність заявленого об'єкта умовам надання правової охорони. У патентному праві такі умови отримали назву “критерії патентоздатності”.

Правова охорона, згідно із ч. 1 ст. 6 Закону України “Про охорону прав на винаходи і корисні моделі”, надається винаходу (корисній моделі), що не суперечить публічному порядку, принципам гуманності і моралі та відповідає умовам патентоздатності.

Під патентоздатністю розуміють сукупність ознак технічного рішення, що вирізняються новизною і є необхідними та достатніми для визнання його винаходом (корисною моделлю). Наприклад, винахід відповідає умовам патентоздатності, якщо він є новим (якщо він не є частиною рівня техніки), має винахідницький рівень і є промислово придатним. Корисна модель відповідає умовам патентоздатності, якщо вона є новою і промислово придатною.

Отже, видача охоронного документа уповноваженими державними органами, з одного боку, свідчить про підтвердження визнання державою факту охороноздатності та належності до конкретного ОПВ, а також обов'язку держави за необхідності надати правовий захист. З другого – з видачею охоронного документа виникають не тільки певні суб'єктивні права, а й відповідні суб'єктивні обов'язки (наприклад, сплата щорічних обов'язкових платежів для підтримання чинності охоронного документа), у разі невиконання яких настають відповідні правові наслідки – припинення наданої правової охорони.

Враховуючи зазначене вище, можна зробити певні висновки.

Основною метою забезпечення охорони прав на ОПВ є захищеність інтересів громадян, суспільства, держави у сфері промислової власності, своєчасне виявлення реальних та потенційних загроз національним інтересам, запобігання їм і їх нейтралізація, що є необхідною умовою для економічного розвитку суспільства.

Правове забезпечення охорони прав на ОПВ здійснюється через видання відповідних правових актів суб'єктами управління у досліджуваній сфері. Організаційно-правові заходи забезпечення охорони прав на ОПВ реалізуються через конкретні організаційні форми державного впливу, які існують у правовій формі.

Суб'єкти управління у сфері забезпечення адміністративно-правової та організаційної охорони прав на ОПВ в процесі своєї діяльності мають можливість використовувати низку різноманітних заходів управлінського впливу, завдяки наявності яких, власне, й відбувається цілеспрямований вплив останніх на охорону прав на ОПВ. Але окреслені способи не можуть проявитися повною мірою через прогалини

в їх правовому регулюванні, недосконалу практичну організацію застосування. Отже, охорона прав на ОПВ потребує запровадження нових організаційно-правових заходів. Для цього необхідно об'єднати зусилля різних органів державної влади, недержавних установ та громадських організацій, визначити подальші шляхи розвитку національної системи охорони прав на ОПВ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адміністративне право : підр. / Ю.П. Битяк, В.М. Гаращук, В.В. Богуцький та ін. ; за заг. ред. Ю.П. Битяка, В.М. Гаращука, В.В. Зуй. – Х. : Право, 2010. – 624 с.
2. *Бахрах Д.Н.* Административное право : Учеб. / Д.Н. Бахрах. – М. : Изд-во БЕК, 1997. – 356 с.
3. *Берлач А.І.* Адміністративне право України : Навч. посіб. для дист. навч. / А.І. Берлач. – К. : Ун-т “Україна”, 2005. – 472 с.
4. *Битяк Ю.П.* Переконавання і примус у державному управлінні. Адміністративна відповідальність : Консп. лекцій / Ю.П. Битяк, В.В. Зуй, А.Т. Комзюк. – Х., 1994. – 405 с.
5. *Галунько В.В.* Адміністративно-правова охорона права власності в Україні [Текст] : Дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.07 / В.В. Галунько, 2009. – 468 с.
6. *Галянтич М.К.* Актуальні питання охорони і захисту прав на об'єкти промислової власності / М.К. Галянтич // Юрид. Україна. – 2003. – № 3. – С. 22–33.
7. *Галянтич М.К.* Промислова власність: правові засоби охорони та захисту / М.К. Галянтич. – К. : АПрН України; НДІ приват. права та підприємництва, 2003. – 256 с.
8. Державне управління: Теорія і практика / За заг. ред. В.Б. Авер'янова. – К. : Юрінком Інтер, 1998. – 432 с.
9. Інтелектуальна власність як джерело якісного розвитку : Заг. огляд для малих і середніх підпр. / За ред. М.В. Паладія. – К., 2003. – 237 с.
10. *Курило В.І.* Організаційно-правові засади надання охоронних послуг [Текст] : Дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / В.І. Курило. – Ірпінь, 2003. – 205 с.
11. *Цимбалюк М.* Формування правосвідомості громадян у процесі реформування інституту власності / М. Цимбалюк // Право України. – 2003. – № 9. – С. 57–61.

Отримано 19.03.2013